

ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
PRACE UKRAIŃSKIEGO INSTYTUTU NAUKOWEGO
TRAVAUX DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE UKRAINIEN

ЕКОНОМІЧНИЙ СЕМІНАР

ПРИ

УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ

Ч. I

ПРАЦЯ СЕМІНАРУ В 1934/35 Р.

ВАРШАВА 1935 WARSZAWA

ЕКОНОМІЧНИЙ

СЕМІНАР

при

УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ

у Варшаві

ч. I.

ПРАЦЯ СЕМІНАРУ В Р. 1934-35.

Варшава 1935.

Поруч з виданням монографічних праць з діяльності економічної Інституту провадить працю в тій ділянці через установу Економічного Семінаря. Своїм завданням цей останній має дослідження сучасного господарчого стану та господарчої політики на Україні, беручи на увагу ті обставини, які настутили з часу впровадження радянського устрою, а також зясування перспектив господарчого розвитку України.

Семінарем керує член Колегії проф. В. Садовський, а в його застійстві провадить працями семінаря б. Ректор Української Господарської Академії в Подебрадах проф. інж. І. Шовгенів. Секретар семінаря - інж. Є. Гловінський.

Кожна праця, що має бути зачитана на засіданні Семінаря, подається на письмі та перед зачитанням пересилается керівникові Семінаря проф. В. Садовському, що повертає її з своїм реєзмом. Кожному учасникові Семінаря посилається, разом з оповіщенням, тези чергового реферату, або, принаймні, його план. Після дискусії головуючий подає свою оцінку як реферату, так і дискусії, та зачитується реєзмо керівника Семінаря. Реферати заховуються в справах Інституту.

Крім дослідження конкретних тез з галузі економічної, од. р. 1932 впроваджено реферування окремих творів сучасної літератури, своїм змістом повязаних з українською економікою. Таким способом дається можливість учасникам Семінаря ознайомитися й критично підійти до тої літератури, яка з'являється на західно-европейських ринках, та, поруч. матеріялу радянського, використовувати й інший матеріял - західно-европейських дослідувачів і спостерігачів економічного життя на Україні.

В склад економічного Семінаря входять: інж. Д. Бакевич-Щуковський, В. Бовжик, маг. П. Васинчук, інж. Є. Гловінський, П. Денисенко, інж. М. Деревянко, ген. В. Змієнко, інж. Д. Клекоцький, М. Ковалський, Д. Курилло, Гл. Лазаревський, І. Липовецький, П. Лістовничий, д-р А. Лукашевич, інж. Л. Панасенко, інж. П. Сікора, інж. В. Соколовський, Ю. Черкавський, інж. О. Чубенко, д-р Л. Чикаленко, ген. П. Шандрук, проф. інж. І. Шовгенів, інж. В. Яновський.

Нижче подаємо короткий зміст рефератів, зачитаних на засіданнях Семінаря в р. 1934-35, а також в загальних рисах перебіг дискусій і зміст опінії проф. В. Садовського. Термінологію скрізь залишаємо авторів рефератів.

ЗАСІДАННЯ 24.XI.1934.

Р е ф е р а т п р о ф . І . Ш о в г е н о в а " К а т а с т р о ф а л ь -
н і п о в е н і і б о р о т ь б а з н и м и " .

На початку свого реферату, проф. Шовгенів подав короткий нарис причин, які викликають повені.

2. З а с о б и б о р о т ь б и з п о в е н я м и .

Боротьба з повенями, як взагалі з усікою стихійною силою, вимагає відповідної організації, великих видатків і довгого часу. Людина не має можливості вплинути, принаймні помітно, на величину опадів, на інтенсивність парування, але натомість може зменшити або збільшити швидкість спливу води, відгородитися від води валами, нарешті організувати службу передпovідання станів води, сповіщення населення про небезпеку і ратування існуючих споруджень та всього, що загрожено водою. Зменшення інтенсивності збігу води досягається планомірним залисенням різних частин водозбору, бо ліс затримує довший час сніг і не дозволяє воді так швидко збігати. Радикальним засобом зменшення повеневої хвилі є будування великих водозбирників, в яких можна затримати сотні тисяч і міліони куб. метрів води. Для утворення такого водозбирника вибирають на річці таке місце, щоб на ньому можна було збудувати високу земляну, камяну, бетонову або залізобетонову греблю та щоб вище греблі була розложиста долина. Досить багато таких гребель і водозбирників побудовано в Германії, Чехословаччині, Італії та в Америці.

Ділання штучних водозбирників полягає в тому, що в них затримується велика частина повінівої води, а випускається в долішню частину річки тільки така найбільша кількість води, яка не загрожує прибережжю. Таким чином, висота повені зменшується, але час проходження високих вод продовжується. На жаль, цей радикальний спосіб є дуже дорогий - і тому застосовується ще рідко.

Певне поліпшення умов відтоку води досягається регулюванням потоків, себ-то їм за помічю різних гідротехнічних споруджень, (як от заливи на гірських дільницях, тами, загатки, опаски і т. і.) такого подовжного і поперечних профілів, щоб високі води проходили без місцевих затримок і в даному їм напрямку. Такі роботи мають велике значення для судноплавства, для меліорації, для використання водяної енергії, але вплив їх на розмір катастрофальної повені не великий.

Один з найстарших радикальних способів захисту місцевостей від високих вод є будування земляних валів впродовж головної річки та її більших допливів. Коли річку охопити з обидвох боків валами, піднесеними вище найвищої води, тоді рівень води між валами стане ще вищим, ніж він був при вільній річці - і це треба мати на увазі при проектуванні валів - але натомість долина річки буде вже охоронена від повені. Вали - це вже випробований спосіб для захисту від води; досить пригадати Голяндію, частина якої лежить нижче поверхні океану охоронена валами; але необхідно, щоб вали були виконані згідно добре вибраного типу і виконані як найліпше, в разі будь-якої неправильності або недбалства в будуванні або в консервації валів - катастрофальна вода може вали порвати - і тоді нещастя прибирає ще більший розмір, ніж при відсутності валів. Дефектами системи обвалування є неможливість доброго використання земель від берегів річки до валів, позбавлення долини річки натурального угібення при розливах вод, піднесення з бігом часу терену між валами і необхідність підвищення валів.

Належить ще згадати про передпovідання станів води і сповіщення людності. В кожній країні існують тепер гідрологічні й метеорологічні

установи, на обовязку яких лежить виучувати весь час зв'язок між явищами метеорологічними і гідрологічними, себ-то між кількістю опадів, розподілом їх і станами води в річках на різних пунктах її. Зв'язку між явищами метеорологічними і станом води в річках ще не дастися встановити, значно ліпше стоїть справа з передбаченнями стану води в долішніх станціях річки, коли є відомий стан - на станціях вище положених. Знавчи цей зв'язок, можна за певний час наперед передбачити висоту найвищої хвилі і завчасно сповістити лідність в разі небезпеки.

3. Катастрофальна повінь у Польщі в липні 1934 року.

В липні минулого (1934) року на горішній Віслі та її правобережних допливах відбулася катастрофальна повінь з небувалим ще піднесенням води. Які були причини цієї катастрофи? В першій половині липня опади в горішній частині басейну Вісли на були надмірними, - і метеорологічна служба не передбачала збільшення їх, але 16 і 17-го липня випали несподівано надзвичайно інтенсивні дощі, висота яких дійшла напр. на Дунайцю до 174 мм за добу, і річки за одну-дві доби піднеслися над нормальним станом на 6 і більше метрів. (В Krakovі до 6,24 м.; в Тчеві до 6,42 м.), так що на дільниці Вісли від 100 км. до 350 км., себ-то на довжині 250 км. стан води в Віслі досягнув абсолютно найбільшої висоти.

Вісла до свого допливу Сан, а також багато з її допливів були вже з давніх часів обваловані, при чому частина валів була виконана згідно інженерних проектів, частина ж самим населенням з слабим профілем і по небвластивих трасах. Висота води не тільки дійшла до небувалої висоти, але ще й стояла досить довго; при таких обставинах вали стали фільтрувати, розмокати і швидко були прорвані в сотні місцях. Наслідки проривів валів були страшні: затоплено було 387600 га землі і 1285 осель; зірвано 176 мостів, напівзруйновано ще 244 моста, знищено зовсім 3000 будинків і попсuto біля 40000 будинків, знищено збіжжа на 127000 га, загинуло більше як 100 людей, залишилося без засобів існування до 110000 населення, в тому біля 40000 дітей. Матеріальні збитки досягають десятків коли не сотень міліонів злотих.

Причиною таких розмірів катастрофи належить уважати з одного боку збіг обставин метеорологічних, а з другого - знищення лісів в басейні горішньої Вісли, дуже слабий розвиток гідротехнічних робіт і нарешті нерациональний тип валів. Ушкодження, які зробила вода в валах, були до кінця 1934 року направлені, причому тип валів був змінений згідно з моєю пропозицією Міністерству Рільництва і Реформ Рільничих. Але це тільки паліятив, який далеко не забезпечує лідності від нової біди. Для ґрунтовної зміни такого стану, необхідно було б виробити широкий план робіт і в законодавчому порядку забезпечити його виконання. На жаль, думки мої, подані Міністерству з цього приводу, залишилися без наслідків: загального програму ніхто не обробляє, а окремі місцеві починання не обєднані. В 1935 році будуть, правда, будуватися деякі нові вали і продовжуватися будова греблі й водозбірника на р. Солі, допливу Вісли вище Krakova; але будову валів належало б сильно прискорити, розміри їх переглянути, а крім того, залісити частину водозбору і урегулювати гірські потоки. Водозбірник на Солі, що має затримувати 32.000.000 м³, забезпечить тільки Krakів від найвищих вод, і буде мати дуже мало помітний вплив на інші частини водозбору Вісли, тому покладати на цю будову якихсь особливих надій не приходиться. Взагалі треба сказати, що найбільш радикальним засобом оборони земель в басейні Вісли від повіній, залишається валі: тільки необхідно, щоб спеціальна Комісія встановила найбільш доцільну розстанову між ними, профіль і піднесення корони над найвищою водою. Крім того, належить доручати будування валів добрим інженерам і організувати сталу консервацію усіх споруджень.

В дальшому своєму викладі проф. Шовгенов говорить про

катастрофальні повені на Україні, особливу увагу присвячуючи останній, небувалій по своїх розмірах катастрофальний повені на Дніпрі 1931 року. Цей розділ ми тут опускаємо, бо цьому питанню присвячена ціла стаття проф. І. Шовгенова під титулом "Катастрофальні повені на Україні і засоби боротьби з ними", яка друкується в черговому томі "Праць УНІ" Сучасні проблеми економіки України", випуск 2.

5. Можливий вклад еміграції в розроблення питання про боротьбу з повенями на Україні.

Українська еміграція має в своїх шерегах не мало вже інженерів гідротехніків, які працюють переважно в Чехії та Польщі при роботах по боротьбі з повенями, при чому в Чехії будуються головним чином водозбирники і регулюються гірські потоки, а в Польщі будуються валі на Віслі, Варті й на інших річках. Згадані інженери мають вже досить довголітній досвід і могли б спричинитися до опрацювання раціональних типів як валів так і інших протиповеневих споруджень. Необхідно тільки, щоб був якийсь науковий центр, що керував би науково-технічною працею і потрафив використати наші українські технічні сили. Таким центром в сучасних обставинах може бути тільки Український Науковий Інститут в Польщі.

Реферат був ілюстрований шерегом планів, графіків, рисунків і фотографій, спроектованих на екран епідіоскопом.

ЗАСІДАННЯ 11 ГРУДНЯ 1934.

Р е ф е р а т І. Л и п о в е ць к о г о " П р о б л е м а т в а -
р и н и ц т в а в У С С Р 1928 - 1934 ".

Автор ставить собі за завдання дати відповідь на наступні питання: який кількісний стан українського тваринництва був в р. 1928 - в останньому році Неп'у, який рік можна прийняти за вихідний для дальших порівнянь? Якими розмірами характеризується його занепад в наступних роках? Які причини і наслідки цього занепаду? Якими заходами намагається радянська влада піднести тваринництво на Україні? Брак даних у совітській статистиці не дозволяє авторові означити кількісний стан українського тваринництва на р. 1932 - останній рік пятилітки. Автор звертається до посереднього методу обраховання кількості української худоби, а саме, бере дані 1928 року за вихідні і, використовуючи заяву П. Постишева про зменшення худоби на Харківщині за час 1928 до 1933 (в селянських господарствах - коней на 50%, великої рогатої худоби - на 60%, свиней - на 70%, овець - і кіз на 75-80% виводить дані на р. 1932-1933. До цих даних він додав дані про стан поголівя в радгоспах і колгоспах. Результати порівняння представляються таким чином:

	Рік 1928	Рік 1933 (початок)
	в міліонах штук	
Велика рогата худоба	8,60	4,59
Бівці і кози	8,11	3,27
Свині	6,96	2,78

Ці дані виявляють катастрофальне зменшення стану поголівя на Україні за 5 років суцільної колективізації.

Щодо періоду 1933-1934 р. то автор, не маючи стислих цифрових даних, користається відомостями, які ствержені на цілому ряді обласних і республіканських з'їздів (ІІ-а Одеська Партиконференція, ІУ пленум Винницького Виконкуму, Червневий пленум ЦК КП(б)У.).

Всі ці дані ствержують, що зменшення поголівя не припинилося, не дивлячися на заходи Совітської влади.

Автор вказує на цілу низьку причин, які привели і приводять до занепаду українського тваринництва. На перше місце він висуває негативне становлення селянських мас до колективізації, що виявилося в свій час у масово-му винищенню худоби під час запровадження колгоспів і що виявляється і тепер у селянському саботажі, в різних його формах: в господарствах індивідуальних - обмеження кількості худоби до розмірів мінімальних, що вимагається споживчими нормами, по колгоспах - у недбайливому відношенні селянина колгоспника до повіреного його опіци худоби.

З інших причин занепаду тваринництва автор вказує на незадовільний стан кормової бази, скорочення площи як природних сінокосів так і засівів кормових культур і зменшення пересічної врожайності. Окремо підкреслює він надзвичайну плинність робітників і кваліфікованого персоналу по тваринницьких фермах, брак досвідчених агрономів і зоотехніків, антисанітарні умови утримання худоби по фермах і колгоспах. Всі ці свої міркування автор підтвержує цитатами з совітської преси, промовами совітських урядовців.

Наслідки занепаду тваринництва дають себе відчувати в цілім ряді галузів народного-господарського життя. Перш за все - виникають з цього апроваційні труднощі - постачання мясом міст і армії. Брак коней відбувається негативно на провадження сільського господарства, бо тракторизація ще не осягла того рівня (і не скоро осягне), щоби можна заступити коня машинами. Так само брак коней мусить відчувати і червона армія. Занепад тваринництва рівно ж зменшує базу сирівців для промисловості і відемно впливає на експортові можливості СССР (експорт продуктів тваринництва скоротився на 50%).

Зупиняючися на засобах, що вживає совітська влада щодо поліпшення стану тваринництва, автор підкреслює той факт, що власне в р. 1934 тварин-

ництво стало об'єктом особливої уваги з боку керівників совітського життя. Справі поліпшення тваринництва присвячені ряд ухвал ЦК і Ради Народних Комісарів, що мають на меті випровадити совітське тваринництво з його сучасного стану. В першу чергу звернено увагу на організацію тваринницьких ферм при колгоспах. В звязку з цим дається ряд пільг колгоспам, які запровадяють у себе ці ферми, які поставлять на належну височінь виховання молодняка і т. і. Звернено увагу і на матеріальне зацікавлення працівників ферм і на піднесення рівня керівничого персоналу.

Подавчи в кінцевому розділі пляни і проекти розвитку тваринництва на р. 1934 і підкреслючи суто декларативне значіння цих плянів, автор, в кінцевих своїх узагах, хоч і вважає, що всі ці заходи совітської влади повинні спричинитися до певного поліпшення стану тваринництва, однаке гадає, що цей процес реставрації тваринництва і наближення його хоча би до норм 1928 р. вимагатиме довшого часу.

Дискусії над рефератом.

В дискусіях над рефератом забірали голос проф. І. Шовгенов, Гл. Лазаревський, інж. О. Чубенко і інж. Є. Гловінський. Було зачитано і опінію проф. В. Садовського. Головну увагу споненти і проф. В. Садовський звернули на метод обрахування стану худоби на р. 1933, що його вжив референт. Підкреслювалося, що цей метод є невірний, бо кількість селянських господарств з р. 1928 до 1932 зменшилася майже на 75 %. Отже не можна виводити з стану худоби селянських господарств вр. 1928 стан худоби в тих же господарствах в р. 1933.

Явного факту зменшення худоби, що стверджує вся більшевицька преса і міродаїні чинники совітські, заперечувати не можна. Але не можна, при сучасному стані совітської статистики означити розміри цього зменшення. Проф. В. Садовський, в своїй опінії, опріч цього, зупиняючися на причинах занепаду тваринництва, виділяє окремо причини занепаду в індивідуальних господарствах і в господарствах усуспільнених. Щодо перших, то тут на першому пляні стоїть стремління індивідуального господаря пристосувати своє господарство до розміру споживання. "Індивідуальне господарство, зазваними колосальних втрат за періоду колективізації, там де воно може розвиватися, має тенденцію обмежитися споживчими нормами. Щож до тваринництва усуспільненного сектору, то перешкоди для його розвитку полягають у першу чергу в загальних труднощах провадження інтенсивного тваринницького господарства у формах великого підприємства і пристосування сюди плянового принципу". Отже труднощі щодо піднесення стану тваринництва мають свої коріння у самому господарчому устріг СССР, і тому, каже проф. В. Садовський, "до результатів совітських заходів, скерованих на поліпшення тваринництва, слід ставитися з найбільшою резервою і скептицизмом".

ЗАСІДАННЯ 19 СІЧНЯ 1935.

Реферат п. І. Липовецького "Машинова метода опрацювання статистичного матеріалу".

Реферат цей, опрацьований на підставі безпосереднього знайомства з статистичними машинами, був ілюстрований численними зразками статистичних карток, що підлягають опрацюванню машинами.

ЗАСІДАННЯ 7 БЕРЕЗНЯ 1935.

Р е ́ре́рат Г л ́і б а Л а з а р е в с ́к о г о " Н о в і ш а п о-
ль с ́ка л і т е р а т у р а п р о е к о н о м і ч н е і с у-
спіл ́ьн е ж и т т я в С С С Р " .

В розпорядженні референта були три книжки про подорож до СРСР і про
враження там. Це " О р і е г з о н а г е в о л у с ю " Мельхіора Вань-
ковича, " Д у ш у п а д А з ј а " Ванди Краген і " В е з-
д р о ́з а R o s j i S o w i e c k i e ј " Яна І в а с е в и ч а .

Перші два автори - більш менш відомі польські письменники (Краген
також передкладчиця багатьох творів з чужих мов), третій - професор Варшав-
ської політехніки .

В першій книжці, написаній дуже легко, місцями навіть талановито,
автор оповідає про свій побит лише в Москві і то на протязі неповних двох
тижнів. Книжка насикрізь просякнута навіть неприхованим радянофільством: все,
що автор бачить в Москві і що трапляється по всіх інших країнах, в його
очах набирає чогось надзвичайного, що свідчить про безсумнівну перемогу ра-
дянсько-комуністичного ладу. За величезні досягнення там він вважає притя-
гнення до вищих ступнів освіти всіх напів дикунських народів Азії, відда-
ність до уряду і віру в нього всього молодого покоління і навіть чималої
частини старшого. " Щоб створити великі речі, потрібні - каже він - мате-
ріял і праця . Си ́овини Росія має аж навадно, а як що і лідину вона має на
своїм боці, то справу вже виграно ". " Молодь і робітники мають в Росії
велику цінність, якої на жаль бракує в капіталістичних країнах, цінність ця-
надія ". " Поваливши старі форми, поліпшуючи умови життя людів з тієї сторо-
ни барикади посувався вперед, доб виправити свої помилки . Чи у нас, де
форми залишаються старі, де погіршуються умови життя, є який небудь рух
до виправлення наших помилок "? запитує автор, закінчуєчи свою книжку .

Коли до цього змісту додати, що книжку оздоблено дуже цікавими і
добрими фотографіями, візерунками виключно радянського походження, коли об-
кладинку, крім теж дуже доброго радянського фотомонтажу, оздоблено гаслом
" пролетарі всіх країн єднайтесь " аж 16 мовами, то цілком безсумнівний
стас вплив Рад на автора, який по своєму короткому перебуванню лише в Мос-
кві міг користуватися лише з тих джерел, що йому підоносили гостинні ха-
зяїни .

Друга книжка охоплює значно більший час перебування в СРСР . Пані
Краген мала змогу проїхати до Кузнецька в Сибіру . Книжка теж радянофіль-
ська, здається, під впливом певного сентименту до приятеля з дитинних літ
авторки, комуніста, одного з керівників Кузнецька . Авторка головне захоп-
люється жертвенною безпереривною працею тамтешніх людей серед найжахливі-
ших умов, їхньою сліпою вірою . Авторка так закінчує свою дуже легко, дуже
цикаво написану книжку: " не знаю, чи добре я зрозуміла, що бачила там, не
знаю, чи добре розумію те, що бачу тут . Знаю тільки що усвідомлюю, що там
інакше . І все частіше сниться мені Росія, біла величезна країна, тверді лю-
де, сталеві машини ". Авторка теж весь час перебувала в найближчому контак-
ті з видатними комуністами і не заперечує навіть того, що вони впливали на
неї .

Третя книжка написана зовсім інакше, трохи за сухо, трохи без систем-
ми . Автор, на жаль, іноді не зовсім обґрутовано, а іноді не зазначаючи
джерела цифрових даних, підходить зовсім інакше до життя в СССР, ніж поперед-
ні згадані автори . Шляхом багатьох спостережень, він підходить до висновку,
що пятилітка збанкрутувала, що вся країна недалека від цілковитого занкру-
тства, що людність там перебуває в жахливих, цілком безнадійних умовах, що
вона ненавидить сучасний стан і мріє про його зміну .

Цікаво, що всі три книжки просякнуті русофільством - у Ваньковича

певним сантиментом до старої Росії, у Краген взагалі до всього російського і у Івасевича теж до колишньої Росії. В наслідок цього ставлення до СРСР, як до єдиної неподільної Росії, у жадного з перелічених авторів і згадки немає про національні питання, про розвязання їх, не дивлячись на те, що Івасевич побував й на Україні (на жаль він не передає жодного свого враження, винесеного звідти).

Таке ставлення приводить і пересічного читача до думки, ніби в СРСР жадних національних проблем не існує, що по суті це є та попередня Росія, тільки під новою іншою вивісково.

В цьому і є головна шкідливість зреферованих книжок, не кажучи також і про цілком не обґрунтоване чимсь реальним радянофільство перших двох з них.

ЗАСІДАННЯ 14. III. 1935.

Реферат інж. М. Деревянка "Про трьохчленний поділ суспільного організму Рудольфа Штайнера".

На початку свого реферату автор подає короткі біографічні дані про Рудольфа Штайнера (1861-1925), відомого основоположника антропософії, фільзофа і ріжностороннього ученого, коментатора Гете і енергійного пропагатора нових соціальних ідей. Де який час Р. Штайнер був звязаний з теософами, але потім розійшовся з ними і заснував разом з своїми прихильниками нову школу антропософів. Перед війною великого разголосу набрала справа будови "Гетеанум" - вищої школи духовного знання (в Дорнах, Швейцарія). Після війни, в часи революційних заворушень 1917-20 р. Р. Штайнер виступає як соціальний реформатор. Він випускає цілий ряд книг, присвячених соціальній проблемі: "Die Kernpunkte der sozialen Frage", "Die Ausführung der Dreigliederung der Sozialen Organismus", "Die nationaloekonomische Kursus". Засновує спеціальне товариство для пропаганди своїх ідей - "Dreigliederungsbund". Ця спілка затрималась тепер лише в колах антропософських.

Далі, у вступних думках до трьохчленності суспільного організму, автор зупиняється на тих ідеологічних передпосилках, які лягли в основу Штайнерової системи. В господарчу житті не було ідей, які могли б його оформити під кутом погляду вимагань продукції, розподілу і споживання. Все базувалося і базується на припадковості. Пролетаріят, який після війни був "покликаний до праці над новим оформленням суспільних установ людськості", мав для себе за ідеології соціалістичну доктрину Маркса. окремі місця цієї теорії - як напр. поняття "надзвартощі" мали для нього особливе атракційне значіння. Але Марксівська теорія була однобічна. Маркс не спостеріг, що економічне життя може вільно плисти лише тоді, коли рівнолежно побіч нього пливе і незалежне правне життя і незалежне духове життя. Тому Маркса теорія є лише півправда, яка, по слову Гете, "задовільняє світ, але одурює століття".

Виходячи з цих вступних уваг, автор креслить головні риси Штайнерово-го трьохчленного поділу суспільства. Ці три члени суспільства - це господарче життя, духове життя і правне життя. Закономірність духового життя висловлюється в жаданні волі; закономірність правового життя ґравітує до рівенства і нарешті закономірність господарчого життя ґравітує до умов асоціативних товариських - себ-то до братерства.

Залишаючи на стероні перші дві закономірності, автор зупиняється на господарчому житті і на асоціативному устрої господарства, як підставі гармонійного розвязання сучасних економічних антиномій. Оскільки господарче життя само складається з трьох членів, трьох окремих процесів - продукція, споживання і розподіл, - остатічки і асоціації мають складатися з асоціацій продуцентів, споживачів і посередників. Асоціації - по думці Р. Штайнера - мусять бути цілком добровільні обєднання, без ріжниць заможності і становища - себ-то до однієї асоціації могли би входити як підприємець так і робітник. Повстання таких асоціацій в сучасний мент перешкоджає в першу чергу при вичайння людей до зовнішнього регулювання господарчого життя. Між тим асоціації Р. Штайнера регулюватимуть його внутрішньо, будучи самі продуктом вільного людського хотіння. Така організація господарчого життя може прийти лише тоді, коли кожний з трьох членів з суспільного організму буде провадити своє автономне життя. Р. Штайнер, угрунтуючи свою теорію трьохчленності суспільного організму, проводить аналогії з трьохсистемністю людського організму: I - розумово-чуттєва система, куди входить життя нервів та органів почувань, II - ритмічна - з процесами дихання та кружляння крові, III - обмінна - з процесами обміну матерій.

Р. Штайнер підкреслює суцільність усього соціального організму, яка виникає цілком природно, в протилежність до класового поділу. Переходячи

до оцінки ролі капіталу в господарчому житті, Р. Штайнер стоїть за вільне розпорядження капіталом, але в той же час вимагає, щоби це вільне розпорядження було доцільно повязане з індивідуальними людськими здібностями. "Суспільні катастрофи, каже автор за Штайнером, походять не від правового розпорядження капіталом, а виключно від того, що це право до розпорядження залишається правом навіть тоді, коли умови, що доцільно вязали це право з індивідуальними людськими здібностями, вже припинилися". В пояснення цеї думки приводиться аналогія з авторським правом, де таке обмеження приватної власності вже має місце. З особливою увагою підкреслює автор роль, яку надає Штайнер, індивідуальним здібностям в справі організації господарства (приклади Форда і Батя).

Відмічаючи прихильне ставлення до ідеї трьохчленності Р. Штайнера відомого соціолога Р. Штамлера, автора "Право і Государство", референт закінчує вказівкою на те, що у сучасній австрійській Конституції є новий керівничий орган у вигляді трьох самостійних Рад (Державно-політичної, Культурної і Господарчої). Орган геневронистів "Synarchista" (2-е число з р. 1934) гадає, що в запровадженні цих Рад є певний вплив ідей Р. Штайнера. Визнаючи це, референт додає від себе, що "такі Ради матимуть поважне значіння лише тоді, коли будуть спиратися на новім суспільнім організмі, новім, починаючи з елементарних своїх підстав".

Дискусії.

Реферат М. Деревянка викликав жваві дискусії, перебіг яких подаємо тут повністю з деякими незначними пропусками.

Опріч того, приводимо повністю окремий абзац з опінії проф. В. Садовського, який дає оцінку теорії Р. Штайнера з точки погляду економічної науки.

"Господарські концепції можна звязати з численними літературними творами, які, почавши від Томаса Мора і кінчаючи авторами першої половини XIX століття, дають схеми майбутньої ідеальної організації суспільства. Ріжниця між цими авторами і Ш. полягає в тому, що старі автори стояли на висоті сучасного їм рівня знань в області соціальних і економічних наук, в той час, як для Ш. область цих наук є в значній мірі чужа. Тому для пізнання механізму сучасних господарчих відносин його концепції не дають нічого нового і цінного. Принесено в його концепції, oprіч моментів народньо-господарського і соціального порядку, ряд моментів, які стоять поза межами наукового трактування; між ними знаходитьться й та, що є центральною віссю концепції - спеціальне значіння, яке надається числу три.

Думаю, що той факт, що в науковій літературі концепції Ш. не викликали уваги, не є випадковий; вони, може, цікаві, як спроба будови певного релігійно-морального світогляду, але економіст з ними оперувати не може.

В дискусіях першим забірав голос проф. І. Шовгенов. Він зазначає, що заслуханий реферат значно ріжиться від тих, які зачитуються на зборах Економічного Семінару. Реферати наші звичайно мали завданням освітлювати сучасне становище Союзу України в різних ділянках господарчого життя. Реферат п. Деревянка має на увазі дати нарис теорії, яка хоче дати ісивий світогляд, намітити цілком нові шляхи для розвязання як господарчих, так і соціальних проблем. Правда, в рефераті нема вказівок, як застосувати ідеї Штайнера до українських умов. Але реферат цікавий тим, що він може викликати дискусії, в яких знайдуть належне освітлення ті думки господарчого і соціального порядку, які виявляються в житті сучасного лідства.

М. Деревянко попереджує, що справа реального впровадження ідеї Штайнера не є так проста. В протилежність фашизму чи большевизму, де ідеї впроваджуються в життя наказами згори, наука Р. Штайнера, оперта на християнізмі, має інші методи. Методи ці оперті на відроджені "духовости" в людині, на самодосконалення. Зрозуміння цілокупності ідеї Р. Штайнера вимагає довших студій. Але вони, ці ідеї, дають імпульс до шукання нових форм життя.

С. Г л о в і н с ь к и й зазначає, що він не буде торкатися філософських і моральних основ науки Р. Штайнера, бо це виходить за межі і його компетенції і компетенції нашого семінару. Говоритиме лише про суспільно-гospодарчі основи цієї концепції. В рефераті інж. М. Деревянка є дві проблеми: це трьохчленність суспільного організму (правове, духове і господарче життя) і асоціативний устрій одного з цих членів - господарства. Проблеми ці не пов'язані між собою, і в цьому є дефект реферату. Взагалі ж цілий реферат в тій його частині, де викладається ідеї Штайнера щодо асоціативного устрою господарчого, побудованій на тезах, недоведених і надзвичайно абстрактних. Спонент наводить ряд прикладів таких тез. Абстрактність викладу - це не є хибою реферату п. Деревянка, лише цілої концепції Штайнера. Ця концепція належить до числа тих соціально-реформаторських течій, які соціальну перебудову хотять почати з людини, з її удосконалення і переродження. Але промовець думав, що не можна з такою науковою, викладеною так абстрактно, підходити до пересічної людини. Це, очевидно, і було причиною, що наука Штайнера цікавить небагатьох, навпаки масовий рух, звязаний з організацією товариств З-хчленного поділу суспільства, дуже скоро заламався.

Промовець далі вказує на певну аналогію між так званими соціалістами-асоціяністами (Оуген і Фурье) і Штайнером. Штайнер, як і Фурье, хоче почати перебудувати світ з переродження людини. Вказує також, що деякі твердження реферату щодо економічних питань або не дають нічого нового (про обмеження власності), або є дуже неясні (господарча рівноуга).

М. К о в а л ь с ь к и й, торкаючись філософської системи Штайнера, вказує, що теорія трьохчленності суспільного організму побудована на біологізмі. Цей напрямок в соціології, що в основу дослідження ставить аналогію між організмом людини і структурою суспільства, в науці вже давно відкинутий. Промовець роиводить докази, чому не можна вважати суспільство організмом, принаймні таким, яким є людина.

Торкаючись асоціативної теорії Штайнера, М. Коvalський вважає, що Штайнер не дав жадного розв'язання соціальній проблемі. Штайнер відкидає капіталізм, але на його місце не ставить якоїсь іншої системи. Штайнер критикує марксизм, але марксизм опирається на реальному ґрунті, і цей реальний ґрунт є інтерес людини в її боротьбі за існування та її воля до визволення від визиску. Тому марксизм має тверді підстави, які виходять з аналізу структури суспільства. Марксизм не відкидає ролі інтелекта, не відкидає значення духовості в людині, але він виходить не з утопії, а з реального життя. Щоби потягнути за собою маси в боротьбі за інший суспільний устрій, треба мати конкретний програму праці, а такого програму наука Штайнера не дала. Щодо удосконалення людини, то воно можливе за соціалістичного (справжнього) устрою більше, ніж за якого - будь іншого, бо тоді людина звільниться від визиску, більше матиме вільного часу і матеріальних засобів для заспокоєння духових потреб.

М. Д е р е в я н к о зазначає, що для зрозуміння науки Штайнера потрібні давні студії. Він не претендує на повноту ясність викладу цих ідей. Але підкреслює, що не можна до них підходити, не простудівавши, і наперед видаюти їм осуд. Негірне є твердження, буцім то Штайнер приписував якесь містичне значення числу "три" (Штайнер далекий був від містицизму), і що наука Штайнера не полішила жадних слідів (вказує на Р. Штайнера, автора "Права і Государства"), підкреслює, що Штайнер виходив з християнських зasad, тому треба горорити про християнсько-етичні основи його світогляду, а не релігійні (як це каже проф. В. Садовський). Вважає, що закид проф. Садовського, що Штайнер не був фахівцем в економіці, є безпідставний, бо не фахівці творять нові концепції (фахівці - це лише виконавці), лише люди з творчою інтуїцією і здібностями.

П р о ф. Ш о в г е н о в , роблячи підсумки дискусіям, зазначає, що концепція Штайнера не може мати практичного значення. Говориться про удосконалення людини, а тоді все здійсниться. Але як переводити це удосконалення, цього з реферату не видно. Вважає, що це вина не докладчика, лише теорії, яка, по словам докладчика, вимагає довших студій. Докладчикоже належить подяка, бо реферат викликав очевидне зацікавлення, яке виявилось в жвавих дискусіях, що відбулися.-

ЗАСІДАННЯ 26 БЕРЕЗНЯ 1935.

Р е ф е р а т і н ж. Є. Г л о в і н с ь к о г о " Г р о ш і
С С С Р з а о с т а н н ь о г о е т а п у Н е п ' у ".

Підкреслючи важливість дослідження грошової системи для розвязання цілого ряду проблем, звязаних з господарством СССР, референт вказує, що понеже гроші (і кредит) є найбільш сентралізованими ділянками господарчого життя СССР, виділити українські моменти в цих ділянках не дається. Доводиться розглядати їх в аспекті всесоюзному.

Познайомивши коротко з основами грошової системи СССР, автор переходить до особливостейsovітських грошей, порівнюючи з грошами капіталістичних країн. Особливості ці - це обмежені можливості їх щодо внутрішнього і щодо зовнішнього ринку. Звідци відсутність інтервалітарного курсу наsovітські гроши, звідци ж і неможливість або утрудненість порівнання паритетів покупної силиsovітських грошей і грошей будь якої іншої країни. Але не дивлячися на ці особливості,sovітські гроши є все ж грішми, бо виконують всі функції грошей. Такими ж їх визнають і самі більшевики, коли брати їхні офіційну теорію (а не лівий ухил, що хоче бачити вsovітських гроах лише розрахунковий знак).

Еволюція грошової маси за час останніх 5 років йшла в напрямку збільшення грошових знаків (як білетів Держбанку так і скарбових білетів і білону) в обігу. Збільшення це сягає майже 5 мд. крб., а саме:

на 1. I. 1929 було в обігу 1:997,7
" " 1934 " " 6.961,5

При цьому це збільшення йшло не рівномірно по роках, в залежності від проривів на господарчому фронті, римог індустріалізації і успішності дефляційних заходів, що почали вживатися з р. 1932 (а почасти навіть і з 1930). Дослідження грошового обігу СССР, утруднюється тим, що за останні три роки як викази емісії Держбанку, так і викази скарбової емісії публікуються дуже не регулярно.

За певні періоди такі данні зовсім відсутні. Але в кожному разі треба ствердити таке збільшення грошової маси в обігу, що носить всі ознаки інфляційного порядку. Автор зупиняється на тих контролерзах, які виникли у фінансовій літературі в звязку з питанням про інфляцію. Вказує на таких дослідників, як К. Кльстер (німецький вчений), що заперечував існування в Sovітах інфляції. Так само рішуче заперечують наявність інфляції всіsovітські фінансисти (Г. Наглер, М. Сайгушкин). Автор доводить слабкість їхньої аргументації і висловлює твердження; що інфляція була одним з засобів фінансування грандіозних планів пятилітки.

Наслідок інфляції - падіння покупної сили карбованця. Розміри цього падіння опреділити тяжко.

Але автор пробує порівняти покупну силу карбованця і покупну силу золотого польського, беручи для порівнання встановлені з 1. I. 35 в звязку з скасуванням карткової системи " єдині державні поясні роздрібні ціни ". Роблячи цілий ряд застережень і обмежень щодо правильності цього методу, автор приходить до висновку, що справжня ціна карбованця рівняється від 1/12 до 1/30 (і менше) його номінальної вартості.

В дальному своєму викладі референт зупиняється на тих дефляційних мірах, що вживає Sovітська влада. Але ці дефляційні заходи не можуть дати бажаних наслідків; вони несуть за собою лише редукцію службовців, утворюють кадри безробітних, підтримують і без того низький рівень життя найширших верств населення СССР. Народне господарство СССР і особливо України остаточно вичерпано непотрібними завданнями, покладеними на нього пятилітков. І про мисловість і тим більше сільське господарствоsovітські працівництва з дефіцитом, і для того, щоби привернути їх до нормального стану, треба інших, радикальних заходів, до зміни сучасного економічного устрою включно.

Дискусії.

В дискусіях над рефератом забирали голос і н. ж. О. Чубенко, проф. І. Шовгенов, мір. П. Васинчук, М. Коваль-ський і В. Садовський.

Опоненти вказували на неясність і неозначеність самого поняття інфляції (О. Чубенко), на можливість впливу на збільшення грошової маси зросту усуненого сектора (І. Шовгенов), на повільність амортизації капіталів, вкладених в довготермінові інвестиції (М. Кovalь-ський). Проф. В. Садовський, визнаючи позитивні якості реферату, що освітлив одне з самих заплутаних питань вsovітській економіці, поставив цілий ряд методологічних застережень. Він уважає, що не можна ставити в одну площину аргументації "буржуазного" дослідника К. Ельстера і дослідниківsovітських. Захищаючи одну і ту ж тезу, аргументують вони по ріжному, виходячи з ріжних ідеологій. Так само опонент уважав би за більш доцільне перевести порівнанняsovітської регулюваної грошової господарки з аналогічними спробами в західноєвропейських країнах. Нарешті, метод означення депреціаціїsovітського карбованця проф. В. Садовський вважає за недоцільний, бо все ж таки між уконституованням цін на Варшавському вільному ринкові і уконституованням вязанихsovітських цін існує надто велика ріжниця.

С. Гловінський, в одповідь на зауваження В. Садовського вазначає, що він не вбачає такої принципової ріжниці в аргументації К. Ельстера іsovітських вчених, бо іsovітські економісти часто аргументують доводами з "буржуазної" економіки, так само як і Ельстер підкреслює особливості Sovіtського устрою. Щодо порівнанняsovітського регулювання грошової господарки з аналогічними господарчими заходами в інших країнах, то таке порівнання, дуже цікаве, вимагало би значного поширення рамок реферату. Нарешті метод означення депреціаціїsovітського карбованця приводиться лише як ілюстрація, яка до певної міри має своє значіння.

ЗАСІДАННЯ 17 КВІТНЯ 1935.

Р е ф е р а т і н ж . В . Я н о в с ь к о г о " С к о т а р с т в о в С С С Р "

Спочатку автор подає відомості про стан поголівя в цілому Союзі на 1934 і про ті зміни, які заходили в ньому з р. 1929, вказуючи при цьому для порівнання цифри з р. 1916. Для легшої орієнтації в цифрах він, беручи дані р. 1916 за 100, приводить таблицю, яка яскраво представляє занепад скотарства в СССР, порівнюючи з доносними часами. Так, коней зменшилося на 56 %, великої рогатої худоби на 29 %, овець і кіз - на 56 % і свиней - на 15 %. Аналогічні дані по УССР показують зменшення: коней на 52 %, рогатої худоби - на 32 %, овець і кіз на 70 ;, свиней на 7 %. Дані щодо свиней автор ставить під сумнів: в р. 1930 констатовано було зменшення свиней по УССР на 43 %. Беручи це під увагу і констатуючи сталі відомості про брак сала на Україні, тяжко припустити, щоби за останні 2-3 роки стан поголівя свиней так значно поправився.

Коли брати динаміку стану поголівя худоби по роках за весь час існуванняsovітської влади, то можна сконстатувати, що після великого занепаду скотарства в рр. 1920-1922, за часів Непа починається поліпшення, що триває аж до р. 1928, почали 1929. З цього часу приходить нове падіння, що стоїть в зв'язку з колективізацією. Порівнюючи падіння скотарства в СССР і УССР, автор констатує, що на Україні особливо постраждало поголівя рогатої худоби, овець і кіз. Автор вживав ще одного методу, щоби уточнити розміри занепаду скотарства - порівняв його розміри в 1916 і 1934 з кількостю населення в СССР і УССР за ті роки.

З причин занепаду скотарства - автор особливу увагу присвячує вихованню нового приплоду і вихованню молодняка, ілюструючи свої міркування цілим рядом фактів зsovітської дійсності. Окремий розділ в рефераті присвячений справі паші, при чому автор констатує недостачу її і незабезпечення нею нафіть скотарських радгоспів.

Заходиsovітської влади щодо поліпшення стану скотарства йдуть в таких напрямках.- 1) В першу чергу засновують осередки плекання худоби: скотарські радгоспи, фарми і колгоспи. Виплекана в них худоба передається до колгоспів. Так в р. 1933 на Україні мало було роздано (продано на пильгових умовах) 275.000 теличок. Така сама акція мала бути переведена і в р. 1934.
2) встановлюється ріжного роду премії для зацікавлення населення справою плекання худоби (звільнення від обов'язкових постачок, премії);
3) встановлюються кари за нищення худоби.

На закінчення реферату автор порівняє стан скотарства в СССР і УССР з станом скотарства в Польщі. Зводячи кількісні дані до даних на 100 душ населення, автор констатує, що, oprіч свиней, стан поголівя в УССР є нижчий ніж в Польщі.

	Коні	Велика рогата худоба.	Вівці та кози.	Свині.
СССР	9,9	14,5	30,9	10,4
УССР	7,9	15,9	6,1	12,9
Польща	11,4	27,2	12,8	10,18

Висновок автора - що ще треба довшого часу, щоби піднести стан скотарства в СССР до рівня передвоєнного. Про те ж, щоби "перегнати" інші держави, не може бути і мови.

Дискусії.

В дискусіях забираєть голос пп. Є. Гловінський, М. Деревянко, О. Чубенко, В. Змієнко, зупиняючися на виясненні окремих моментів, що подані в рефераті. Проф. В. Садовський в своїй опінії трактує реферат не як працю, що дає вичерпувчий образ скотарства

в СССР, а лише як матеріял, який осрітлює певні моменти в становищі скотарства в СССР; вказує також на те, що, наводячи окремі причини зменшення кількости худоби, референт не зробив спроби узагальнити ці конкретні причини. Так саме, говорячи про забезпечення худоби кормовими засобами, референт операє лише конкретними причинами, не увязуючи їх з загальною системою господарства. Заходи влади щодо скотарства референт подає неповно і не звязує їх з загальною політикою совітської влади.

В. Я н о в с ь к и й зазначає у відповіді своїй, що його реферат був продовженням і доповненням реферата п. І. Липовецького. Отже те, що було сказано в попередньому рефераті, він не мав наміру повтарювати. Далі в довших виводах він полемізує з окремими місцями з опінії В. Садовського.

ЗАСІДАННЯ 27 ТРАВНЯ 1935.

Реферат інж. Б. Гловінського "Кредит СССР за останнього етапу Непу".

До р. 1930 кредитова система, запроваджена в СССР разом з Неп'ом, була в основах своїх цілком подібною до кредитової системи капіталістичних країн. Але розвиток пляновості вимагав зміни в кредитуванні. Ці зміни принесла реформа 1930 р., що знесла комерційний заснований на векселі кредит і запропонувала безпосереднє кредитування. Але новий порядок не віправдав себе на практиці, кредитування замісць векселя "під плян" привело до автоматизму кредитових стосунків; кредитування було огульне що природило до повної розшатаності кредитової системи; замісць збільшення пляновости прийшов повний хаос в кредитових відносинах. З року 1931 переводиться ряд законів, що відомі під назвою "поправки до кредитової реформи". Ці поправки мають на меті ще збільшити пляновість в кредитуванні. Замісць кредитування "під плян" встановлюється кредитування "під договір", що завязує між собою господарчі організації. Встановлюється сугора регламентація одержаних кредитів; вимагається від господарчих організацій публікування рахункових звітів і білянсів. Запроваджуються перні рігори щодо госпорганізації, які не сплачують своїх боргів. Виділяються окремо оборотні засоби підприємств, якими підприємства можуть вільно розпоряджатися, а позички уділяються лише на точно означені потреби: на матеріальні в дорозі, на збільшене сезонове запотрібування в паливі і сировині, на надзвичайні потреби в разі тимчасового браку грошей. Для упрощення кредитування по великих містах запроваджуються "валютовані чеки", - для безпосередніх розрахунків між певними категоріями контрагентів. В звязку з цим референт підкреслює небезпеку останньої міри, що давало новий вихід емісії грошових сурогатів.

Але всі заходи, як що судити по большевицькій пресі, не дали тих результатів, що від них сподівалось одержати. Взаємна заборженість, неурегульованість розрахунків між підприємствами не тільки що не зникли, але продовжують зростати. Перерозподіл кредитових засобів дуже часто відбувається поза пляном. Причину цього большевицькі дослідки вбачають в недостатній технічній підготовності банківських працівників, так і працівників господарчих організацій, і в де яких хибах, ще не усунених, самої системи кредитування. На думку ж референта, система совітського кредиту тісно пов'язана з цілою системою господарчого плянування в СССР. Недосконала діяльність кредитової системи відбиває в собі всі хиби плянової господарки і в свою чергу впливає на всі інші діянки господарчого життя.

Переходячи до значіння совітської кредитової системи діяя українського народного господарства, референт підкреслює централізм цієї системи, що приводить до упослідження економічних інтересів України. УССР, як і інші федеративні республіки, має лише контору Держбанку, керовництво якої призначається правлінням з Москви. Подібні контори мають і окремі області РСФСР. Навіть в дрібних справах, коли не можна знайти відповіді у дотичній інструкції, контори звертаються за розвязанням питання до Правління. Це створює непотрібне затягання справ, які по істоті своїй вимагають швидкого залагодження; до того Правління не завше може добре визнаватися в місцевих потребах і тому ігнорує ті потреби, які є найбільш пекучі.

Дискусії.

В дискусіях над рефератом брали участь Г. Лазаревський, інж. В. Яновський, П. Денисенко, інж. Л. Панасенко і проф. І. Шоғенов. Останній цікавиться питанням про заборженість підприємств: вважає, що заборженість - це нормальна річ, яку не можна ставити на карб совітській системі. Так само проф. І. Шоғенов дивується, чому догляд за виконанням плянів покладено на Держбанк,

а не на відповідні зверхні органи підприємств.

Є. Г л о в і н с ь к и й, відповідаючи проф. Шовгенову, зазначає, що, коли кредит має служити знаряддям пляну, то позапланова заборженість не може мати місця. Щодо контролі над виконанням пляну, то, завдяки особливостямsovітської господарської системи, зверхні органи не дуже зацікавлені в тому, щоби їм підлеглі підприємства точно додержувалися усіх планових норм. Часто буває навпаки, і кожне підприємство і його зверхні органи стремлять до поліпшення свого становища, незалежно від плянів і незалежно від того, як це відбеться на суміжних галузях і підприємствах і на цілому народному господарстві. Чувати ж над інтересами цілого - це є завдання Банку і т. зв. контролі рублем.

Проф. В. Садовський в своїй опінії стверджує, що референт головну увагу звернув на представлення фактичного стану річей. Натомісъ, теоретична сторона проблеми і оцінка кредитової системи СССР розроблена в рефераті слабше.

ЗАСІДАННЯ 11 ЧЕРВНЯ 1935.

Реферат інж. В. Яновського "Радянський залізничний транспорт на рік 1935".

Експлоатаційна довжина колій.

Референт констатує стало зростання довжини колій і в той же час зменшення вузької колії, яку більшевики або розібрали, або поставили в консервацію. Збільшення довжини колій, коли взяти довжину колій в р. 1921 за 100, на р. 1933 винесе 122. Одночасно зростає і довжина другої колії, хоча питома вага двуколійових залізниць, порівнюючи з р. 1913, падає, що свідчить про те, що за останні роки звертається головна увага на будову нових залізниць. Недивлячися на сконстатований зріст, СССР дуже слабо забезпечений залізницями, особливо як брати кількість км. залізниць на 100 кв. км. території. Коли ж брати довжину залізничної сітки по відношенню до населення (на 100 душ), то тут справа виявляється трохи ліпше, хоч і тут СССР стоїть далеко позаду навіть таких країн, як Румунія, не кажучи вже про передові капіталістичні країни.

Перевозка вантажів.

Порівнюючи з 1913 кількість вантажів, перевезених на залізницях, зросло в 2 1/2 рази. Кількість пасажирів зросла ще більше - на 526 %. Зросла відповідно і кількість перевозок вантажів, що припадає на одного мешканця. Правда, ця кількість ніколи не досягала тієї цифри, яку вона осягла напр. в Польщі в р. 1929. Але в Польщі за роки кризи (1929-1933) ця кількість значно впала, між тим як в СССР вона стала підноситься.

Кількість рухомого складу.

Референт констатує великі труднощі щодо встановлення точної кількості рухомого складу залізниць СССР. Дані, які він посідає, дозволяють ствердити, що кількість паротягів, порівнюючи з р. 1913, зменшилася, хоча в той же час зросла їхня тягова сила (1914-142,9 тис. тон на 220,8 тис. тон в р. 1933), що засловується вступом в експлоатацію могутніх паротягів.

Використання рухомого складу.

Щодо використання рухомого складу референт, на підставі приведених даних, робить наступні висновки:

а) Зріст пересічного пробігу товарних потягів з 119,1 кілометра на добу до 164,1, що дає зріст на 37 %.

б) Зріст пересічного пробігу товарного вагону на добу, який зрос з 72,0 кілометрів на добу на 97,3, що дає зріст на 35 %.

в) Слабий зріст пересічної хуткості, маючи на увазі введення в життя нових могутніх паротягів, збільшення двуколійових дільниць, застосування в широких розмірах блокировочної системи та інших заходів у цій справі.

г) Поліпшення в справі обігу вагона, маючи на увазі спадок з 13,4 діб до 9,4 діб, що дає поліпшення на 23 %.

д) Збільшення пересічної ваги потягів з 740 тонн до 966, що дає зріст на 30 %.

е) Збільшення навантажки на вагон з 12,3 тонн до 14,6 тонн, що дає зріст на 18 %.

В той же час треба сконстатувати, що намічених плянів по використанню рухомого складу совітські залізниці не виконують. І це невиконання плянів відбувається на інших галузях народного господарства.

Стан рухомого майна.

Референт констатує дуже незадовільний стан рухомого складу. Кількість хороших паротягів зростає, і ця кількість завше буває вища, ніж передбачено пляном. Випущені з ремонту паротяги дуже скоро псуються. Збільшується кількість випадків заміни паротягів в дорозі. Те саме можна сконстатував-

ти і щодо вагонів. Перевантаження вагонів приводить до дуже частої ~~поломки~~ осів. Що торкається праці ремонтних заводів, то автор констатує:

1. Всі заводи розраховані на паротяги малої потужності,
2. Зле спрощення обладненням кранами,
3. Заготовочні цехи в незадовільному стані,
4. Наявна кількість парових молотів є невистарчачча,
5. Енергетичне устатковання устаріло і невистарчачче.

Забезпечення матеріалами і якість їх. Автор констатує великий відсоток бракованих осів, що виходять з заводів. Промисловість, що має постачати радянський транспорт рухомим складом, запасовими частинами і матеріалами, систематично не виконує плянів.

Консервація шляхів - є незадовільна. Доказ цьому - сталі попередження про зменшення нормальної скорості потягів: Пущення в експлуатацію нових могутніх паротягів приводить до поломки рельсів. Кількість лежнів під рельсами не вистарчальна.

Кадри і стан безпеки. Констатується брак досвідчених кадрів і велика плинність робітників на ремонтних заводах. Середній і вищий персонал не має достатньої кваліфікації. В наслідок цього зростає кількість нещасних випадків, при чому до 64 % випадків походить з вини персоналу. На кількість випадків впливає також стан полотна і рухомого складу і стан сигналів, який є впросто катастрофальний.

Паливо. Автор констатує, що запаси палива далеко недостатні для регулярної і безперебойної служби транспорту.

Електрифікація. Темп її в ССР занадто повільний і пляни першої пятилітки в більшості випадків залишаються плянами.

Нові будови і їх характер.

Референт дає перегляд започаткованому будівництву нових залізниць, при чому констатує, що найголовнішим завданням залізничного транспорту в галузі капітального будівництва на протязі року 1934 було реконструкція та посилення спроможності найголовніших напрямків: Москва-Хабаровськ, Донбас-Москва, Донбас-Кривий ріг, Донбас-Ленінград, Донбас-Урал, Урал-Москва, Урал-Кузбас. В цілому ж нове залізничне будівництво, що переводиться в ССР за останніх часів, має такий характер:

1. Будуються залізниці над західним кордоном ССР з таким розрахунком, щоб дати вдовж західного кордону 4 лінії для обслугування фронту.

2. Пороблені з Сибіру три виходи в напрямку до фронту західного на північ, південь і середину фронту, при чому південний керунок має обслуговувати фронт Чорного моря.

3. Пороблені підходи до Афганістану в напрямку до Індії.

4. У великій таємниці будується обхід Байкала з півночі в напрямку до середини Сахалину і потім вдовж Великого Океану в напрямку до Владивостока; таким чином твориться друга запільна залізниця проти японського фронту, який є можливий в Маньчжуриї та Монголії.

Вивчення всіх цих напрямків має яскравий малюнок характеру будування залізниць, які за невеликим винятком побудовані з розрахунком стратегичним і лише в другу чергу мають вже значення економічне.

Роблячи підсумки, референт констатує, що стан радянського транспорту такий, що не зможе витримати напруженій праці (на випадок мобілізації і війни) на протязі трьох місяців.

Дискусії.

В дискусіях Д-р А. Лукашевич висловлює сумнів щодо правдивостіsovітських статистичних даних. Він констатує неувязку: як можна по-

годити надзвичайний зрист роботи залізниць (до 500 % порівнюючи з р. 1913), з таким слабим розвитком рухомого складу і технічного оборудування. Вважає, що зрист перевозок по совітських залізницях є перебільшений. М. Д е р е - в я н к о вказує на те, що удосконалився обіг складу (турноси). Разом з певним збільшенням рухомого складу це дає можливість збільшити здібність до перевозок. П р о ф. І. Ш о в г е н о в засловує зрист вантажообігу наявністю великої кількості неекономічних перевозок. На це вказує і г е н. З м і с н к о, що підкреслює позаекономічні моменти в роботі транспорту. С. Г л о в і н с ь к и й вбачає в тій неувязці, на яку вказує др Лукашевич, причину того, що транспорт є найвужче місце народнього господарства СССР. М. Д е р е в я н к о зазначає, що реферат якраз не освітлив економіки транспорту. В. Яновський відповідає, що економічній стороні транспорту большевицька преса уділяє так мало уваги, що жадних ширших висновків з неї не можна зробити.

П р о ф. В. С а д о в с ь к и й в своїй опінії констатує цілий ряд позитивних властивостей реферату. Поруч з цим одмічає те, з чим він не може погодитися. Він уважає, між іншим, що головна причина залізничних катастроф не розхлябаність персоналу, хоч і її совітська преса. з агітаційних міркувань і висловує на перший плян, а незадовільний стан шляхів і технічного урядження. Вважає також, що не досить яскраво підкреслено основний момент совітської залізничної політики: мала увага до будови нових залізниць, обмежені вклади в біжуче залізничне господарство, порівнюючи з розбудовою промисловості.. Зазначає, що, в році одержання закордонних кредитів, спеціально на залізничні інвестиції, в стані совітських залізниць можуть здати поважні зміни.

В. Я н о в с ь к и й у своїй відповіді все ж обстоє свою думку про те, що головні причини нещасних випадків треба шукати в самих службовцях. Тому він думає, що і закордонні кредити мало що можуть змінити в стаційній большевицького транспорту. Психіка радянського залізничника залишиться та сама.-

ЗАСІДАННЯ 25 ЧЕРВНЯ 1935 р.

Реферат Ю. Черкавського "Доктрина колективізації сільського господарства і її теоретики".

Переведення суцільної колективізації в СССР викликало зацікавлення доктриною про велику усуспільнену продукцію. Відомо, що закон великої масової продукції у промисловості виправдав себе на практиці. Певний час економічна думка схилялася до того, що цей закон можна з успіхом прикладти і до сільського господарства. Носіями цього погляду стали соціалісти, що виводили свою науку з творів Маркса і Енгельса. Здавається, що так як в промислу великих закладів в процесі конкуренції перемагали малі, так і в сільському господарстві майбутнє належить не до дрібних сільських господарств, лише до великих зернових фабрик. Маркс, доповнюючи теорію ренти Рікарда, констатує, що приватна земельна власність є явище цілком непотрібне, а приватний земельний власник є тільки галапас на тлі капіталістичного суспільства. Економічний вираз приватної земельної власності є абсолютна земельна рента, що джерело своє має в обмеженості земельних дібр. Маркс для розвязання земельного питання висунув проект націоналізації землі, але ніде в його творах не можна знайти того, яким же чином конкретно ця націоналізація землі має бути здійснена. З інших теоретиків націоналізації землі референт згадує Георга Джорджа, що пропонував, залишаючи приватну земельну власність, сконфіскувати (очевидно шляхом податку) земельну ренту. Ідеї Г. Джорджа почасти знайшли своє здійснення в аграрних реформах Австралії і Нової Зеландії.

Далеко не всі соціалісти прийняли теорію Маркса. Спеціально соціалісти ревізіоністи, відкидаючи цілий ряд тез Маркса, відкидають рівно ж і його науку про розвиток сільського господарства. Давид доводить, що сільське господарство підпорядковується цілком іншим законам, ніж промисловість; тут дрібне сільське господарство має всі підстави для того, щоб успішно розвиватися і витримувати конкуренцію і навіть перемагати великі господарства. Доводить це він не тільки теоретичними міркуваннями, але посилkами на факти економічної дійсності. Аграрна політика західноєвропейських держав по революції пішла в напрямку, протилежному тому, який вказував Маркс. Не тільки з моментів економічних, але з мотивів популяційних, соціального спокою і державної безпеки підтримується селянська кляса, кляса дрібних і середніх землевласників і продуцентів.

Але думки Маркса про націоналізацію землі знайшли своїх адептів. З одного боку ортодоксальні соціалісти, а зокрема їх найбільший теоретик К. Каутський, до останнього часу визнавали необхідність націоналізації землі. З другого ж - большевики, що вважають себе за єдиних вірних континуаторів діла Маркса і Енгельса, не тільки що прийняли в цілому науку Маркса, але впровадили її в життя з тією безоглядністю і рішучістю, які характеризують цілу їхню політику. Правда у Леніна в його ранніх творах не можна ще знайти конкретного програму по аграрному питанню. Він дає дві дефініції націоналізації землі - в буржуазному сенсі - перехід землі в руки капіталістичної держави, і в сенсі соціалістичному, перехід землі в руки держави, де є диктатура пролетаріату. Ленін вважає, що аграрна політика совітської влади складалася з трьох етапів: 1) вирівняти можливості користання землею, 2) перевести націоналізацію землі, 3) запровадити усуспільнену працю в сільському господарстві і тим самим перейти від малого роздрібненого господарства до великого. Ленін негативно оцінює стремління селянства до перерозподілу землі. Але це не перешкодило большевикам під керовництвом Леніна перевести в самому початку свого панування аграрну реформу в напрямі як раз такого вирівняльного перерозподілу землі. Цей крок засновується тактичними міркуваннями большевиків, необхідністю приєднати до себе великоміліонову масу селянства, задовільнивши наразі його елементарні вимоги. На майбутнє Ленін проектував на певний протяг часу залишити землю в руках селянства - аж до часу створення відповідних тех-

нічних і соціальних умов для переходу до великого усупільненого господарства. Цей протяг часу для Ланіна видаєвся дуже довгим, цілою епоховою. Але його наступники примушенні були вирішити справу інакше. Розвиток Непу приводить до збільшення сили селянської кляси, що загрожувало існуванню большевицького режиму. Для завдань політики була пристосована теорія. Було визнано, що ті умови, про які казав Ленін, вже в здійснені, що можна вже почати ліквідацію куркульства і запровадити суцільну колективізацію. Переведено це було, в супереч Ленінові і в супереч самій новоутвореній теорії, не шляхом добровільного приєднання селянства до колгоспів, але шляхом адміністративного примусу і безоглядних репресій. З цим періодом теорії і практики націоналізації землі звязано ім'я сучасного диктатора ССР - Сталіна.

Дискусії.

В дискусіях М. Ковалський розяснює становище міжнародного соціалізму до питання про націоналізацію і соціалізацію землі. Міжнародна соціал-демократія вважає, що кожну форму суспільного устрою можна здійснити тоді, коли для цього є відповідні об'єктивні умови. Це є справжній науковий підхід в протилежність підходу большевиків, що ставлять справу виключно в залежність від лендського хотіння.

Інж. М. Деревянко вважає, що в рефераті бракує позитивної концепції розвязання земельного питання. Як на таку позитивну концепцію вказує він на теорію асоціативного устрою Р. Штайнера, яка дає вихід із протиріччя між колективізмом і індивідуалізмом.

Гл. Лазаревський зазначає, що друга половина реферату присвячена совітській теорії і практиці колективізації, розроблена слабіше, ніж перша, і подає свої думки в розвиток тез автора.

Є. Гловінський зупиняється на тих теоріях, що пробували розвязати соціальні питання шляхом націоналізації землі чи конфіскати земельної ренти; критикує теорію абсолютної ренти Маркса, вважаючи, що вона не внесла нічого нового до поняття ренти, а тільки затемнила справу. Це останнє зауваження викликає репліку М. Ковалського, який захищає теорію Маркса; далі п. Ковалський у відповідь п. Деревянкові зазначає, що, колиходить про позитивне розвязання земельного питання для нас, українців, то таке дано в земельному законодавстві УНР.

Проф. В. Садовський в своїй опінії констатує, що тема докладу дуже широка. Тому докладчик не міг вичерпати всіх питань, які намічаються в рефераті, і реферат вимагає певних доповнень. Ці доповнення приводить проф. В. Садовський в дальшій частині своєї опінії, яку, з огляду на її важливість для теоретично вірного освітлення поставленого питання, ми приводимо повністю.

"Проблема колективізації сільського господарства має дві головних складових частин: 1. підлягає виясненню, яка форма виробництва - велика чи дрібна - є більш відповідаюча розвитку витворчих сил в сільському господарстві; 2. яким чином дрібне сільське господарство реорганізувати в той спосіб, щоб воно могло відповісти вимогам розвитку витворчих сил. Творці марксизму, Маркс і Енгельс, хоч вони спеціально відносинами: в обсягу сільського господарства й не займались, коли вони більш менш принараджено порушували питання про перевагу дрібної чи великої продукції в сільському господарстві, схилялись до призначення більшої переваги за великим виробництвом; ця їх позиція є цілком природною; не треба забувати, що їх економічний світогляд в своїх основних рисах склався в середині XIX століття, і спостереження над тодішнім великим і дрібним селянським господарством могли їх привести лише до висновку, який вони зробили. При цьому треба зазначити - це спеціально підкреслено у Енгельса, - що вони ніколи не говорили про можливість експропріації селянства для створення великих хліборобських господарств. У пізніших марксистів тої однонозначності, про яку говорить докладчик, щодо визнання безумовної переваги великої продукції в сільському господарстві

вже нема; нема такої думки про неминучість концентрації в сільському господарстві. Вже Каутський, категоричні твердження якого з "Ерфуртської програми" наводяться в докладі, в "Аграрному питанні" дає більш гнучкі й обережні формульєвки. Більш виразні й ясні позіції, які підкреслюють можливість розвитку витворчих сил в межах дрібного селянського господарства, займають Герц, Давід і Бернштейн. Ця еволюція поглядів серед значної частини марксистської школи була звязана з фактом розвитку селянської кооперації, яка дала можливість дрібному господарству використати ті нагоди, які раніше були доступні лише для великого господарства (закуп, збут, с.-г. машини тощо), і яка таким чином показала можливість розвитку витворчих сил при захованні дрібного господарства.

Оскільки про експропріацію селянства ніхто з соціалістів не думав, плани реорганізації дрібного господарства селянського стали базувати на розвитку серед селянства кооперації, яка би, бувши збудованою на принципі добровольності, поволі розвивавчись, усуспішнівала ті сторони селянського господарства, де би доцільність цього виявилася".

Сконстатувавши далі, що позиції, намічені в спрагі колективізації Леніном, не відбігають по суті своїй від позицій міжнародного соціалізму, проф. В. Садовський підкреслює тактичне значіння суцільної колективізації, що її перегодить Сталін. Офіціяльно з позицією добровольності вступу до колгоспів, як це видно хоч би з сталінського "запаморочення від успіхів", не зривають. Коли ж фактично колективізація проводилась і провадиться з максимальним пристосуванням примусовості, то - причини цього ясно формулювані Сталіним в його промові на зїзді аграрників марксистів: існування самостійного селянського господарства ставило під загрозу переведення програми індустриялізації промисловости.

ЗВІТ

З ДІЯЛЬНОСТИ ЕКОНОМІЧНОГО СЕМІНАРУ ЗА Р. 1934-35.

В минулому академічному році відбулося 10 зборів Семінару, з яких одні - перші - публічні. По змісту зачитаних рефератів Семінар трохи вийшов за межі тих економічних проблем, яких студіювання є його головним, але не єдиним, завданням - поза межі проблем совітської економіки.

Вже перший реферат проф. І. Шоргенова, присвячений катастрофальним повеням, торкався загальних питань, звязаних з повенями, хоч і навязаний був до останньої повені 1934 р. в Польщі, а також уважав і повені та боротьбу з ними на Україні.

Реферат І. Липовецького "Машинова метода опрацювання статистичного матеріалу" подав інформації щодо сучасних способів обробки статистичних матеріалів, які практикуються в Польському Головному Статистичному Уряді.

В цьому ж році була зроблена спроба ознайомлення і передискутування ширших проблем, що торкається основ суспільного і господарчого устрою. Реферат інж. Дерегянка подав нарис системи Р. Штайнера, одного з пропагаторів ґрунтовної соціальної реформи.

Решта рефератів присвячена була проблемам совітської економіки. Як і заповідалося в пляні діяльності на цей рік, головну увагу спрямовано на проблему колективізації та її наслідків для українського народного господарства. I оскільки ці наслідки найясніше і найбільш негативно виявилися в українському скотарстві, дослідження цієї галузі українського сільського господарства було присвячено два реферати - п. І. Липовецького і інж. В. Яновського. Опіріч того теоретичне освітлення проблеми колективізації взагалі і в звязку з досвідом совітським подає реферат п. Ю. Черкасського. У виконання пляну діяльності фінансовим проблемам СССР - грошам і кредиту - присвячено було два реферати інж. Є. Глорінського.

Відомо, що транспорт є найважче місце в господарському організмі СССР: розвбудованій промисловості не відповідає розвбудова транспорту. Характеристиці технічної сторони залізничного транспорту СССР, як рівної і його мобілізаційної спроможності присвячений був реферат інж. В. Яновського.

Нарешті, як і в минулих роках, на засіданнях Семінару було зреферовано і передискутовано найновіші публікації, що так чи інакше характеризують сучасний СССР, його економічне і суспільне життя. Таких праць було зреферовано 3 (референт п. Г. Лазаревський) "Operzona Rewolucja" Мельхіора Ваньковича, "Думу над Azja" Ванди Краген і "Bezdroża Rosji Sowieckiej" Яна Івасевича.

Нижче подаємо хронологічний список рефератів, зачитаних на зборах Семінару.

1) 24. XI. 1934 р. Реферат проф. інж. І. Шоргенова на тему "Катастрофальні повені й засоби боротьби з ними".

2) 11. XII. 1934. Реферат І. Липовецького на тему "Проблема тваринництва в УССР (1928-1934)". Присутніх 11, брало участь в дискусіях 6.

3) 19. I. 1935. Інформаційний доклад І. Липовецького на тему: "Машинова метода опрацювання статистичного матеріалу". Присутніх 9.

4) 7. III. 1935. Реферат Гл. Лазаревського на тему "Найнovіша польська література про економічне і суспільне життя в СССР". Присутніх 13, брало участь в дискусіях 3.

5) 14. III. 1935. Реферат інж. М. Деревянка на тему: "Про трьохчленний поділ суспільного організму Рудольфа Штайнера". Присутніх 9, брало участь в дискусіях - 4.

- 6) 26. III. 1935. Реферат інж. Є. Гловінського на тему: " Громі
СССР за останнього етапу Неп'я ". Присутніх 20, брало участь в дискусіях 5.
- 7) 17. IV. 1935. Реферат інж. В. Яновського на тему: " Скотарство
в СССР ". Присутніх 11, брало участь в дискусіях 6.
- 8) 27. V. 1935. Реферат інж. Є. Гловінського на тему: " Кредит
СССР за останнього етапу Неп'я ". Присутніх 10, брало участь в дискусіях 5.
- 9) 11. VI. 1935. Реферат інж. В. Яновського на тему: " Залізничний
транспорт СССР на р. 1935 ". Присутніх 9, брало участь в дискусіях 5.
- 10) 25. VI. 1935. Реферат Ю. Черкавського на тему: " Доктрина колек-
тивізації сільського господарства та її теоретики ". Присутніх 17, брало
участь в дискусіях 5.-

Пересічно в засіданнях брало участь 10-12 осіб. Як позитивну ознаку, треба підкреслити до за 5 років існування Семінару вже утворився гурт людей, які стало відвідувати збори і беруть активну участь в дискусіях. Так само треба відмітити, як позитивний факт участі в працях Семінару представників молодшого покоління - аблольвентів Головної Торговельної Школи у Варшаві п. п. Е. Черкавського і В. Бовшика.-

СПИСОК РЕФЕРАТИВ,

зачитаних на засіданнях Економічного Семінару
в рр. 1930/31 — 1933/34.

РІК 1930/31

- Інж. Є. Гловінський: „Проблема розрахункового балансу України”, „Проблема української валюти: українські гроші випуску 1917 — 1920 рр.”
Проф. К. Мацієвич: „Аграрна криза”.
Проф. В. Садовський: „Советський демпінг”.
Інж. О. Чубенко: „До національно-культурного стану населення України за переписом 17.XII.1926 р.”.
Інж. В. Шевченко: „Агрономічна організація в УССР.”
Інж. М. Штанько: „Проблема кавказької нафти”.
Інж. В. Яновський: „Вугільна промисловість на Україні”, „Стан радянського транспорту”.

РІК 1931/32

- Інж. Є. Гловінський: „Проблема української валюти: советські гроші і питання про інфляцію”, „Звідомлення з праць економічної підсекції II Українського Наукового Зізу в Празі 20-25/III.1932 р.”, „Новий етап у фінансовому плануванню СССР”.
Т. Малевич: „Аграрний устрій Советської Росії”.
Інж. О. Чубенко: „Стан професійної освіти на Україні”.
Інж. В. Яновський: „Технічно-робітничі кадри УССР та їх побутово-матеріальний стан”, „Тракторизація сільського господарства СССР”.

РІК 1932/33

- Інж. Є. Гловінський: „Сільсько-господарчий податок в УССР”, „Податкова реформа 1930 року в СССР”, Реферат про збірну працю Г. Добберта „Die rote Wirtschaft”.
Гл. Лазаревський: Реферат про книжку А. Янто-Полчинського „Wglab „ZSSR“, Реферат про книжку К. Вуйцика „Blaski i nedze piatiletki”.
І. Липовецький: „Зовнішній товарообмін України в 1921 — 1929 роках”, „Рільничий експорт України в 1925 — 1929 роках”, „Пятилітка і зовнішня торгівля СССР в творах Кнікербокера „Der rote Handel droht” і „Der Kampf mit dem roten Handel”.
Інж. В. Яновський: „Нариси з робітничого питання в УССР”, „Електрифікація УССР”

РІК 1933/34

- Інж. Є. Гловінський: „Соціально-економічна доктрина католіцизму і большевизму (большевизм в освітленні В. Гуріяна)”, „Критичний огляд видання „Rosja Sowiecka”, „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”.
Інж. Д. Клекоцький: „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”.
Гл. Лазаревський: Реферат про книжку Отмара Берсона „Nowa Rosja na przełomie dwubch piatiletek”, Критичний огляд видання „Rosja Sowiecka”, „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”, „Колективізація на Радянській Україні”.
І. Липовецький: „Досягнення експорту СССР в періоді першої пятилітки”, „Імпорт СССР в періоді першої пятилітки”, „Становище сільського господарства в УССР в 1933 р.”.
Проф. інж. І. Шовгенов: „Водне господарство в басейні Дніпра на Україні”.
інж. В. Яновський: „Електрифікація УССР”.